

DOI No: <http://dx.doi.org/10.14225/Joh741>

PLATON'UN İDEALAR KURAMI EKSENİNDE MİMESİS OLARAK SANAT

Esra Yıldız TURAN*

Özet

Bu inceleme de Platon'un sanat üzerine yapmış olduğu değerlendirmeleri, onun idealar kuramı bağlamında ele alınır. Platon için, düşünce tarihi içerisinde sanatın 'mimesis' (taklit) olduğunu ileri süren ilk filozoftur diyebiliriz. Platon dünyayı asıl ve duyusal dünya olarak ikiye ayırmaktadır. Onun bu ayrımında, asıl dünyadan kastı idealar alemiyken duyusal dünya ise idealar aleminin sadece bir yansıması, bir taklidir. Duyusal dünyanın yansıması olan sanat eseri, sonuç itibariyle taklidin taklidi olacaktır. Yani sanat, duyular dünyasındaki nesnelere birer kopyası olup mimesisten başka bir şey değildir. Bu eksende sanatçı ise duyular dünyasındaki yüzeysel gerçekliği yansıtmaya çalışarak, hakikatten gittikçe uzaklaşır. Oysa İnsanın amacı idealara yaklaşmak olmalıdır. Bu ise, gerçekliği yansıması bakımından sanat eserinin hiçbir değerinin olmadığı anlamına gelmektedir. Öyle ki değer sırasında sanat eseri, idealar ve onların yansıması olan duyular dünyadan sonra gelmektedir. Kısaca Platonun sanat kuramı, onun idealar kuramı ekseninde gelişir.

Anahtar Kelimeler: *Platon, İdealar, Sanat Felsefesi, Mimesis*

Art As Mimesis Within The Axis of Plato's Theory Of Ideas

Abstract

This study reviews the ideas of Platon on art on the basis of his theory of ideas. Plato is said to be the first philosopher of the thought history who approaches art as mimesis (fake). Platon divides world as visible world and intelligible world in two lines. In this divided line, visible world reflects ideas while intelligible world is the just illumination of ideas. Accordingly, work of art, as the illumination of intelligible world, would become the mimesis of the fake. Namely, senses are the copies of world objects

---

* Araştırma Görevlisi, Atatürk Üni. Kazım Karabekir Eğitim Fak. Felsefe Grubu Eğitimi

and not something differing from mimesis. Within this axis, artist grows away gradually from reality by trying to reflect the superficial reality among the senses. However, the ultimate pupose of the man should be to come up to ideas, which means that the work of art does not count for something in terms of the reflection of reality such that the work of art, ideas and the senses as the reflection of ideas remain in the background of world. In short, Platon's art theory develops within the axis of his theory of ideas.

Key Words: *Platon, Ideas, Art Philosophy, Mimesis*

Giriş

Yunan ve Rönesanstan sonraki Batı Kültürünün temelini ortaya koyan Mimesis Aristoteles'in poetika adlı ünlü eserinde belirlemiş olduğu sınırlara bağlı kalarak günümüze kadar tüm yansıtma kuramlarının temelini oluşturmaktadır. Sanatta mimese ise karşı, bilinçli bir tavır alış Platon'a aittir. Platon kuramını, Devlet adlı ünlü eserinde estetiğe de uygulanmıştır. Mimesis sadece sanatı belirleyen bir öge olmayıp aynı zamanda da Yunan Kültürünü belirleyen bir temele sahiptir. Mimesis kavramı en basit anlamıyla taklit-yansıtma olarak bilinir ve kullanılır. Fakat ilk şekli ile 'mimos' olarak kullanılmıştır. Bu kullanımında ise, dans ile ilgili bir anlam ifade etmektedir. Yani mimesis kavramına aldatma ve taklit anlamları Platon'un Devlet adlı ünlü eseri ile yüklenmiştir.

Filozofları sanat alanında en çok uğraştıran konu, sanatı tanımlama konusu olmuştur. Sanat, felsefenin var olan birçok konusundan biridir. Öyle ki, sanatı inceleyen felsefeye de, sanat felsefesi denilmektedir. Sanat felsefesi kendisine sanatı ve sanat alanındaki güzelliği konu edinir. Sanat felsefesinin temel sorusu sanatın nasıl bir etkinlik olduğu sorusudur. İşte bu soruya Platon'un cevabı, taklit (mimesis) etkinliği olmuştur (Tunalı, 2009:164). "Sanat alanında öne sürülmüş olan en eski kuram, sanatı bir tür taklit olarak gören mimetik sanat kuramıdır. Söz konusu sanat kuramını geliştiren de antik Yunan düşünürü Platon'dur" (Cevizci, 2008:458).

Mimesizm Olarak Sanat

Platon idealar kuramını daha net ortaya koyabilmek için Devlet eserinde mağara benzetmesine yer vermiştir. Bir mağaranın içerisinde, mağaranın girişine arkaları dönük bir şekilde ellerinden ve ayaklarından zincire vurulmuş insanlar vardır. Bu insanlar, hiçbir şekilde hareket edememektedirler. Arkalarında yani mağaranın girişinde yüksek bir ateş yanmaktadır. Mağaranın önünden ellerinde türlü araç-gereçlerle bir takım insanlar geçmektedir.

Platon'un İdealar Kuramı Ekseninde Mimesis Olarak Sanat

Mağaranın girişinde yanan ateş, bu insanların gölgelerini, zincire vurulmuş olan insanların önündeki duvara yansıtmaktadır. İşte bu insanlar, sadece bu gölgeleri görebilmekte ve bu gölgeleri gerçek sanmaktadırlar. Aslında yanılgıya düşmüş olan bu insanlar, zincirlerinden kurtulduklarında mağaranın girişindeki ateşi fark edecek, daha sonra ise gerçek zannettikleri varlıkların aslında arka yolda yürüyen insanların gölgeleri olduğunu anlayacaklardır. Mağaradan çıktıklarında ise gerçek ışık kaynağı olan güneşi ve gerçek fiziksel varlıkları tanımış olacaklardır (Arslan, 2008: 260-261) İşte, burada söz konusu olan mağara, duyular dünyasına karşılık gelirken, mağaranın dışındaki varlıkların meydana getirdiği dünya ise Platon'un ünlü idealar alemine karşılık gelmektedir. Platon'un sanata karşı tutumunun temelinde, onun idealar kuramı ile akla ve erdeme dayanan ideal bir devlet düzeni anlayışı vardır. Platon, idea kavramında, doğruluk, iyilik ve güzellik ilkelerini gördüğü için, sanatı da doğru, iyi ve güzelle bağlamında incelemiştir.

Platon (M.Ö. 427-347) her şeyin aslının idealar dünyasında bulunduğu, bu dünyada var olan her şeyin ideaların iyi veya kötü taklitleri olduğu görüşünü ileri sürmüştür. Platon'a göre içinde yaşadığımız dünyada gördüğümüz her şey bir taklitten (mimesis) ibarettir. Bizim dünyamızda, duyularımızla algıladıklarımızın dışında, bir de sadece zihnimizle algılayabileceğimiz bir idea'lar (biçimler) dünyası vardır. Asıl gerçek olan da bu idealardır. Bizim duyularımızla algıladığımız, her şey aslında, bu zihinle algıladığımız biçimlerin yansımalarıdır. Dolayısıyla sanatçının yaptığı da taklidin taklidinden başka bir şey değildir.

Platon'a göre insan ruhu, idealar dünyasından getirmiş olduğu özülle iyiye, güzele, mutluluğa meyil eder. Fakat idealar dünyasında ki iyiyi, güzeli duyusal dünyada bulamaz. Çünkü buradaki var olan her şey ideaların birer kopyasından öteye gidemez. Onun için aranan, özlenen gerçek güzel yerine ancak onların birer taklidi olanları bulabilir. İşte, duyusal dünyada bulduğumuz güzellikler ve iyilikler sadece ideaların mükemmel birer taklitleridir. Doğal olarak sanat da, bu mükemmel taklitlerin taklidi konumundadır. Platon bunu güzel bir sedir örneği ile açıklamaktadır.(Elmalı, Özden, 2011:137) Örneğin, duyusal dünyada ki sedir gibi bir nesne, idealar aleminde bulunan gerçek sedir ideasının bir yansımasıdır. İşte duyusal dünyada ki bu taklit olan sedirin, bir ressam tarafından resmedilen sureti ise idealarda ki tek olan sedirin ikinci bir kopyası, yani taklitidir. Şöyle ki, gerçek sedire karşılık gelen sedir ideası ezeli-ebedi olup yaratıcının eseri, duyusal dünyada ki somut sedirler marangozun

eseri, resim olarak sedir ise taklitçinin eseridir. (Cevizci, 2008:460-461). Kısaca “Platon’a göre, tanrı, sedirin yaratıcısı, marangoz işçisi, ressam da benzetmecisidir. Çünkü üç türlü sanat vardır. Bunlar, kullanma sanatı, yapma sanatı ve benzetme sanatıdır“ (Elmalı-Özden, 2011:137). Burada, sanatçı sediri yaparken birçok hata yapabilir. Bu da hataların katlanmasına, ideal olandan çok uzaklaşmasına neden olmaktadır. Bundan dolayı, ne sanata ne de sanatçıya gerek vardır. Gerçek güzelliğe, taklidin taklidi olan sanat yoluyla erişilemez. Sanatçı, görünen objeyi bire bir yansıttığını söyler. Platon’a göre sanatçı bir ayna olmamalıdır. O, fenomenler dünyasının kopyasını sunmamalıdır. Aksine, İdeal ve akılsal olanı ifade etmelidir. Yani tüm gelip geçicilerin karşısında ve üstünde duran görkeme ulaşmaya çalışmalıdır. O görkem de bizi idealara ulaştıracaktır.

“Platon’un bütün çözümlemesi, kentten kovmak istediği zanaatçıya karşı uyarı amacını taşır: Üç sedirin aracılığıyla, düşüncenin adım adım yitişine ve tehlikelerle dolu bir düşüşe tanık oluruz. Gerçekten de ressam bizi resmiyle yanıltıyor, çünkü resim bir aldatmacadır ve gerçeğin bir ikamesidir yalnızca: Bir sedir gördüğümüzü sanırsınız, ne var ki karşımızda bir hayalet durmaktadır. Dahası, ressam özgünlük amacını tanıdığından bize her defasında başka bir sedir sunar: Seçtiği açığa göre bize yanlamasına ya da karşıdan veya türlü biçimlerde gösterir. Sonuçta, her şeyi, kunduracının yaptığı ayakkabıyı, doğramacının yaptığı çatıyı taklit etmeyi başarır. Ayrıca, tek ve aynı işe bağlı kalan işçiyi de küçük düşüren böyle bir hokkabazlıktan sakınmalıyız” (Dagognet, 2007:24).

Platon, mimesis kavramını diyaloglarında çok fazla ve farklı anlamlarda kullanır. Teknik bir terim, etik bir kavram ve son olarak ta bir taklit olarak kullanır (Tunalı, 1993:76). Anlaşıldığı gibi, pratikte mimesis’in karşımıza çıkmış olduğu alanlar farklıdır. Fakat biz bu kavramı ağırlıklı olarak sanat alanındaki kullanımıyla ele alıyoruz. Basit bir düşünceyle Mimesis, tıpkı bir ayna içerisine düşen görüntüler gibi her şeyi yansıtır fakat o, sadece bir görüntüdür, bir gerçeklik değildir. Platon bu noktadan devlet adlı diyalogunda şöyle bahseder:

“Zor bir iş değil, dedim. Her zaman, kolayca yapılanabilen bir iş. Eline ayna alıp da her yana tutarsan, çarçabuk yaparsın bunu. Güneşi, gökteki yıldızları, yeryüzünü, kendini ve öteki canlılar, ev eşyalarını, bitkileri ve şimdi sözünü ettiğimiz bütün şeyleri hemencecik yaratıverirsin.-Evet, ama sadece bir görünüştür bunlar, gerçek değil ki! -Güzel, tam da istenenin üstüne bastın.

Çünkü bu çeşit ustalar arasında ressamı da saymak gerekir değil mi? -Elbette. - Diyeceksin ki ressamın yaptığı sedirin de gerçekliği yoktur. Ama bir bakıma onun yaptığı da bir yataktır. -Öyle değil mi? [...] -Gerçekten var olanı yapmadığına göre, gerçek nesneyi değil, gerçek nesneye benzeyen, ama ondaki gerçekliği taşımayan bir nesneyi yapıyor demektir.” (Platon, 2002:365)

Platon, Devlet adlı eserinde ideal devletin nasıl olması gerektiğini anlatmıştır. O, ideal devletinden oyun yazarlarının sürgün edilmesi gerektiğini söyler. Ona göre tiyatro özü gereği bir taklitten ibarettir ve bu tiyatro oyunda yer alan oyuncular da temsil ettikleri kişiyi sadece taklit etmektedirler. Bu ise sorunlu bir durumdur. Çünkü Platon'a göre, görünümler duygulara hitap eder. Dolayısıyla duyguların kışkırtılması da toplumu tehlikeye götürür. İşte bu sebeple o ideal devletinde oyunculara yer vermez (Carroll, 2012:34). Aynı şekilde, Platon, edebiyatın da, bize gerçekleri yansıtmadığını söyler. Özellikle de şairlerin gerçek bilgiye sahip olmadıklarını ve onların sadece birer mimesist olduklarını belirtir. O, edebiyatı, felsefeye daima bir rakip olarak görmektedir. Edebiyat, felsefeden çok aşağılarda yer almaktadır. Bunun nedeni ise, gerçeğin bilgisini araştırırken felsefecinin akla, sanatçının ise duygulara dayanmasıdır. Platon'a göre edebiyat insanın duysal yanına hitap ettiği için ona zarar verir. Çünkü insan, bir sanat eseri karşısında coşarak, kaybolma gibi bir tehlikeye karşı karşıyadır. Oysa bilge insan aklını kullanarak duygularını dizginleyebilmelidir. Kısaca onun için felsefeci ideal devleti yönetebilecek kadar değerliyen sanatçının bu devlette yeri bile yoktur (Turgut, 1993:7).

Fakat Platon'un bütün sanatçıları devletten kovması gibi bir durum söz konusu değildir. Platon, aslında sanatsal yaratmanın üstünlüğüne inanır. Onun, ideal devletinden kovulması gerektiğini belirttiği sanatçılar, taklit eylemini bilgisizce sürdürüp bunu gerçeğin bilgisi olarak ortaya koyanlardır. Resim ve diğer benzetmecî sanatlar, doğrudan uzak kalır. Anlaşıldığı gibi Platon, her çeşit sanata karşı değildir. O, sadece, yanlış yönlendirilen bir akla hizmet eden ve yanlış bir içeriğin sanat aracılığıyla doğruymuş gibi yansıtılmasına karşıdır. Platon'un karşı olmadığı, hakiki sanat, mutlak güzelliğe yönelen, ahlaki, metafizik güzeli kavrayan ve doğruluğun sentezini yapabilen bir sanat olmaktadır. Platon, yüksek sanata, gençlerin eğitiminde önemli bir yer verir (Ülger, 2013:22). Platon'un sanatçıları Devlet'ten kovma miti tarih boyunca yanlış anlaşılmıştır. Bu yanlış anlaşılma ile alakalı olarak collingwood önemli bir eleştiride bulunur. Collingwood'a göre Platon'un eseri devlet'in 392-398a-595a -607 a kısmını referans gösterir. Ona göre platon yapıcı ve yaratıcı sanatı

Hiçbir zaman Hiçbir koşulda karşı durmamıştır. Collingwood The Principles Of Art ünlü eserinin Art and Representation bölümünü tamamen Platon’u savunmaya ayırmıştır (Collingwood, 1958:46-47).

Platon, nihayetinde sanatı mimesis olarak bir zemine oturtmuştur. O, bu temellendirmesinden sonra, sanat felsefesi içerisinde güzel kavramına da yer verdiğini görmekteyiz. Güzel kavramı, Platon’un ana kavramlarından biridir. Platon yine güzel kavramını da idealar kuramı ekseninde ele almaktadır. “Platon’da bütün şeyler ‘Güzel’in kendisinden pay aldığı için güzeldir. Bir şeyi güzel yapan tek şey güzelin kendisinin ondaki mevcudiyeti ya da onun bu ilişki artık ne olabilirse Güzelin kendisinden pay almasıdır”(Platon, 1995: 88). Platon ilk defa Büyük Hippias diyalogunda güzelin sorgulamasına gitmiştir. O, bu diyalogunda Sokrat olarak güzele yönelmiş ve onun özünü bulmaya çalışmıştır. Ona göre güzel görünüşü aşan bir şeydir (Turgut, 1993:9).

Platon’a göre güzel bir idea olarak vardır. Duyusal dünyada ki tek tek güzel olan şeyler aslında idealarda ki güzel ideasından pay aldıkları için güzellerdir. Mükemmel güzel ideadır. İdea ise akılsal olandan başka bir şey değildir. Bu sebeple insanlar ortak sanat değerlere sahip olabilmek için, bu değerlerin idealarına ulaşmak zorundadır. Eğer etrafımızda ki bir resim tablosu güzelse, sanatçı bu nesneyi güzel ideasından pay alarak yaptığı için güzeldir. Asıl ve değişmeyen tek güzellik güzel ideasıdır. İnsanlar için güzel ideası ortak ve akılsaldır (Çüçen, 2008:304). Platon için, zamanla değişen bir nesne hiçbir koşulda güzel olamaz. Çünkü bu nesne sürekli kendinden bir şeyler kaybeder, değişir ve bir süre sonra kaybolur. Ama akılsal olan güzel ideası, tüm zamanların dışındadır ve hep güzel kalır.

Platon’un sanat felsefesinin mimetik bir anlayışa dayandığını söylemiştik. Yine ünlü Yunan filozofu Aristoteles’te Platon gibi sanatı bir mimesis (taklit, benzetme) sayıyor. Ancak, o, sanatın değersiz olduğu görüşünde değildir. Aristoteles insanda bir taklit yeteneği ve hazzının bulunduğunu, sanatçının olayların ve varlıkların özündeki temel düşüncüyü taklit ettiğini söyler. Ona göre sanatçı, doğanın eksik bırakmış olduğu alanları tamamlamaya çalışır. Sanatçı yapıta kendi öznelliğini ve kendi kişiliğini de katar. Bunun için de Aristoteles için mimesis, sanatçının yaratıcı etkinliğidir. “Aristoteles’in sanat felsefesi kuşkusuz onun bu konuda tek ve en etkili yapıtı Poetika ile gün ışığına çıkmıştır. Platon’un sanat felsefesini idealist bir sanat felsefesi olarak kabul edersek, Aristoteles’inki de rasyonalist bir sanat felsefesi olarak benimsenebilir.

Bir başka değişle Aristotelesçi estetik, Platoncu estetiğin sistemli bir hale getirilmesinden başka bir şey değildir” (Bozkurt, 2013:117).

Platon'un güzel anlayışı aslında uzay ve zamanın ötesinde olan fizikötesi bir anlayıştır. O şölen adlı diyalogunda güzeli şu şekilde betimler. Bu güzellik, her zaman var olan, doğumsuz, ölümsüz, artmayan ve eksilmeyen bir güzelliktir. Güzel, kişiden kişiye, mekândan mekâna, zamandan zamana değişen bir güzellik değildir. Bu öyle bir güzelliktir ki, o, hiçbir varlıkta, canlıda, yerde, gökte bulunmayacak sadece kendinden var olacak, kendisi ile bir örnek olacaktır. Diğer bütün güzellikler ondan pay alırlar. Fakat bu pay alma sonucu onda hiçbir değişiklik olmayacaktır. İşte böyle bir güzellik tanrısal bir güzelliktir. Platon'a göre, güzel burada hiçbir tanıma sığmayan gerçek bir varlık şekline dönüşmektedir. Kısaca güzel, artık sadece bir estetik değer değil aynı zamanda tüm varlıklarla ilgili bir töz haline gelmektedir (Arat, 2006:44).

Platon güzel kavramına ahlaksal bir anlam yükler. Ona göre bu kavram aynı zamanda ahlaki bir anlama da sahip olmalıdır. Yani güzel olan hem erdemli hem de iyi olmalıdır. Daha sonra platon bu ahlaki ifadeleri doğruluk kavramını da ekler. Burada ki doğruluk varlığın özünü kavrama anlamında ortaya çıkan bir doğruluktur (Schaeffer, 2000:247).

Sonuç

Diyebiliriz ki Platon eserlerinin hemen hemen hiç birisinde genel bir sanat kavramı ifadesi kullanmaz. O, ressam, heykeltıraş, zanaatkar ve müzisyeni tek başına ve farklı yazılarında ele alır. Onların farklı yönlerini göstermeye çalışır. Yani sanatçıların devletten kovulması mitindeki gibi genel manada bir sanattan bahsetmez. Örneğin, Platon bir yazısında şiirin başıboş bir sanat olduğunu söylemiştir. İşte burada bile genel bir sanat olumsuzlaması görülmez. Sadece özel olarak çağının şiir sanatına karşı açık bir eleştiri söz konusudur.

Kısaca Platon'un sanat felsefesini anlamak onun idealar kuramını anlamaktan geçmektedir. Onun sanat felsefesi idealar kuramıyla iç içe geçmiştir. Platon sanat etkinliğini mimesis (taklit) olarak görür. Bunun içinde sanat ideaların kopyasının kopyası olmaktan öteye gidemez. Çünkü gerçek olan idealar ve burada ki varlıklardır. Duyusal dünya ise ideaların mükemmel birer yansıması ve taklidir. O, bunu ünlü mağara örneğiyle anlatmıştır. Üçüncü taklit ise sanattır. Sanat eseri, zaten taklit olan duyusal dünyada ki nesnelerin kötü birer kopyasıdır. Bu yüzden de sanat eseri mimetik objeden öteye gidemez. Doğal olarak sanat, Platon için, çok fazla bir değere sahip değildir. Fakat onun

aslında eserlerinde genel sanattan ve genel olarak sanatın değersizliğinden bahsettiğini söylemek hatalı olur. Öyle ki Platon bazı sanat dallarını değersiz görürken, bazılarının var olması gerektiğini savunur. “sanatçıların en yüksek değerleri anlatırken, yaparken veya herhangi bir şeyi uydururken sadece birer benzetmeci olduklarını vurgulamak gerekmektedir, gerçeğin kendisine ise ulaşamazlar. Çünkü gerçeğin aslı idealar dünyasında bulunmaktadır. Öyleyse sanatçı, gözünü idealar dünyasına dikmeli ve Tanrının yaptığına en yakın sanatı ortaya koymaya çalışmalıdır. Sanatçı, bunu yaptığı takdirde katharsise ulaşmış olur. Yani ruhunu arındırmış, temizlemiş olur” (Elmalı-Özden, 2011:137).

KAYNAKÇA

- Arat, N. (2006), *Etik ve Estetik Değerler*, İstanbul, Say Yayınları.
- Arslan, A. (2008), *İlkçağ felsefe Tarihi Sofistlerden Platon'a*. İst, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bozkurt, N. (2013), *Sanat ve Estetik Kuramları*, Ankara, Sentez yayıncılık.
- Carrol, N. (2012). *Sanat Felsefesi Çağdaş Bir Giriş*. Ank. Ütopya Yayınevi
- Cevizci, A. (2008), *Felsefe*, İstanbul, Sentez yayıncılık.
- Collingwood R. G., (1958), *The Principles Of Art*. USA.Oxford University Press.
- Çuçen, A. (2008), *Felsefeye Giriş*, Bursa. Asa Kitabevi.
- Dagognet, F. (2007), *Büyük Filozoflar ve Felsefesi*, (Çev. Zeynep Durukol), İstanbul, Yapı kredi yay.
- Elmalı, O. Özden, Ö. (2011), *İlkçağ Felsefe Tarihi-Metinlerle-*, İstanbul, Arı sanat Yayınları.
- Platon, (2002), *Devlet*, (Çev. Hüseyin Demirhan), Sosyal Yay.
- ..... (1995), *Phaidon*, (Çev. Ahmet Cevizci), Anakara, Gündoğan Yayınları.
- Schaeffer J. M., (2000), *Art Of The Modern Age*, (Translated by Staven Rendall), New French Thought, Princeton,UK.
- Tunalı, İ. (1983), *Grek Estetiği*, İstanbul, Remzi Kitabevi.
- ..... (2009), *Felsefeye Giriş*, İstanbul, Altın Kitaplar yayınevi.
- Turgut, İ. (1993), *Sanat felsefesi*, İzmir, Üniversite Kitabevi.
- Ülger, E. (2013), “Platon’un Sanat Kuramının Düşünsel evrimi”, *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 16. 15-28.